

ניתוח מערכות מידע

כולל את מתודולוגיית ה-UML

יניב אליהו

עריכה לשונית ועיצוב: **שרה עמיהוד**

עיצוב עטיפה: **שרון רז**

תודתנו למר רז הייפרמן על שנתן הסכמתו להשתמש בחומרים שלו בכתיבת הספר

שמות מסחריים

שמות המוצרים והשירותים המוזכרים בספר הינם שמות מסחריים רשומים של החברות שלהם. הוצאת הוד-עמי ויניב אליהו עשו כמיטב יכולתם למסור מידע אודות השמות המסחריים המוזכרים בספר זה ולציין את שמות החברות, המוצרים והשירותים. שמות מסחריים רשומים (registered trademarks) המוזכרים בספר צוינו בהתאמה.

הודעה

ספר זה מיועד לתת מידע אודות מוצרים שונים. נעשו מאמצים רבים לגרום לכך שהספר יהיה שלם ואמין ככל שניתן, אך אין משתמעת מכך כל אחריות שהיא.

המידע ניתן "כמות שהוא" ("as is"). הוצאת הוד-עמי ויניב אליהו אינם אחראיים כלפי יחיד או ארגון עבור כל אובדן או נזק אשר ייגרם, אם ייגרם, מהמידע שבספר זה, או מהתקליטור/דיסקט שעשוי להיות מצורף לו.

לשם שטף הקריאה כתוב ספר זה בלשון זכר בלבד. ספר זה מיועד לגברים ונשים כאחד ואין בכוונתנו להפלות או לפגוע בציבור המשתמשים/ות.

• טלפון: **09-9564716**

• פקס: **09-9571582**

• דואר אלקטרוני: **info@hod-ami.co.il**

• אתר באינטרנט: **www.hod-ami.co.il**

• דואר אלקטרוני של יניב אליהו: **yaniv@c4sa.com**

• אתר C4SA: **www.C4SA.com**

ניתוח מערכות מידע

כולל את מתודולוגיית ה-UML

יניב אליהו

כל הזכויות שמורות

הוצאת הוד-עמי
לספרי מחשבים בע"מ

ת.ד. 6108 הרצליה 46160

טלפון: 09-9564716 פקס: 09-9571582

info@hod-ami.co.il

וכן

© כל הזכויות שמורות

יניב אליהו וחברת C4SA בע"מ

c4sa@c4sa.com

אין להשאל ו/או לעשות שימוש מסחרי ו/או להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם, להקליט, לשדר, לקלוט ו/או לאחסן במאגר מידע בכל דרך ו/או אמצעי מכני, דיגיטלי, אופטי, מגנטי ו/או אחר - בחלק כלשהו מן המידע ו/או התמונות ו/או האיורים ו/או כל תוכן אחר הכלולים ו/או שצורפו לספר זה, בין אם לשימוש פנימי או לשימוש מסחרי. כל שימוש חורג מציטוט קטעים קצרים במסגרת של ביקורת ספרותית אסור בהחלט, אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

הודפס בישראל 11/2004

All Rights Reserved
HOD-AMI Ltd.
P.O.B. 6108, Herzliya
ISRAEL, 2004

מסת"ב 965-361-364-2 ISBN

תוכן עניינים מקוצר

31	חלק 1: אפיון ועיצוב מערכות מידע.....
33	הקדמה.....
35	פרק 1: עבודת מנתח מערכות ומחזור חיי מערכת תוכנה.....
49	פרק 2: ייזום.....
66	פרק 3: חקר מצב קיים.....
97	פרק 4: אפיון מוכוון תהליכים.....
101	פרק 5: אפיון מוכוון אירועים.....
125	פרק 6: עיצוב תוכנה.....
133	פרק 7: אפיון מערכות מוכוון עצמים לפי UML.....
223	פרק 8: עיצוב מערכות מוכוון עצמים לפי UML.....
235	פרק 9: תבניות עיצוב – Design Patterns.....
257	פרק 10: עיצוב ממשק גרפי (GUI).....
301	פרק 11: עיצוב ממשק באינטרנט.....
355	חלק 2: אפיון ועיצוב בסיסי נתונים.....
356	הקדמה.....
359	פרק 1: מסדי נתונים כחלק מניתוח המערכת.....
365	פרק 2: רקע ומושגי יסוד.....
381	פרק 3: עקרונות מערכות לניהול בסיסי נתונים.....
427	פרק 4: אפיון בסיסי נתונים.....
477	פרק 5: עיצוב בסיסי נתונים – המעבר לטבלאות.....
509	פרק 6: בסיסי נתונים מוכווני עצמים (Object Oriented Databases).....

523	פרק 7: שפת SQL
607	פרק 8: מחסני נתונים (Data Warehouse)
647	פרק 9: כריית נתונים (Data Mining)
673	חלק 3: אבטחת איכות ובדיקות תוכנה
675	הקדמה
677	פרק 1: הנדסת איכות תוכנה
690	פרק 2: מערכות לניהול איכות – לשם מה?
698	פרק 3: ניהול איכות, סיכונים ופרויקטים
703	פרק 4: תהליך הפיתוח הבסיסי
735	פרק 5: עיקרי מערכת האיכות – לב המערכת
751	פרק 6: שיפור תהליכים
759	פרק 7: בדיקות תוכנה
791	פרק 8: שיקוף – סקר (Review)
797	פרק 9: תרגיל מסכם
799	מילון מונחים
809	אינדקס

תוכן עניינים

31 חלק 1: אפיון ועיצוב מערכות מידע.....

33 הקדמה.....

35 פרק 1: עבודת מנתח מערכות ומחזור חיי מערכת תוכנה.....

36..... על ניתוח ומנתח

36..... ניתוח מערכת – הגדרה

37..... עבודת מנתח המערכת

37..... מחזור חיי מערכת

38..... ייזום

39..... חקר מצב קיים

41..... אפיון

41..... הגדרת דרישות

42..... אפיון הפתרון

45..... עיצוב

45..... עיצוב תפישתי

45..... עיצוב לוגי

45..... עיצוב פיסי

46..... מימוש

46..... בדיקות

47..... הדרכה והטמעה

47..... התקנה והסבה

48..... תחזוקה

48..... מה עם אבטחת איכות?

49 פרק 2: ייזום.....

50..... שלב הייזום

50..... מטרות שלב הייזום

50..... היזום

51..... סוגי יזמות במערכות מידע

52..... נושאים עיקריים בשלב הייזום

52..... תיחום ארגוני

54..... תיחום לוגי – תהליכים ואירועים

55..... מטרות ויעדים

55..... חזון

55..... מטרות

56.....	יעדים
56.....	מטרות ויעדים של מערכת המידע
57.....	הגדרת הבעיות
58.....	שלב ראשון – הגדרת הבעיה
58.....	שלב שני – הגדרת הסיבות
59.....	שלב שלישי – הגדרת התוצאות
60.....	סוגי בעיות
60.....	עלות תועלת ו-ROI
61.....	אופק הזמן
62.....	תכולת היישום – אילוצי הפתרון
62.....	אילוצים טכנולוגיים
62.....	אילוצי מימוש
62.....	אומדן עלויות
63.....	שיווק
63.....	סגירת השלב
64.....	מסמך הייזום
64.....	נפח העבודה
64.....	מי כותב
65.....	סיכום

פרק 3: חקר מצב קיים.....66

67.....	שלב חקר מצב קיים
67.....	בעלי התפקידים
67.....	השלב כחלק ממחזור חיי פיתוח מערכת מידע
68.....	מטרות שלב חקר מצב קיים
68.....	מתי מבצעים?
68.....	אפשרויות בחקר מצב קיים
69.....	המתודולוגיה והנוטציה
69.....	היסטוריה
69.....	המתודולוגיה
70.....	הנוטציה
70.....	עברית טבעית
70.....	תרשימי זרימה פונקציונליים
70.....	מאגר נתונים או מאגר מידע
71.....	תהליך או פעולה ממוחשבת
71.....	פעולה ידנית
71.....	תיוק
72.....	קלט ידני למחשב
72.....	החלטה
73.....	זרימת נתונים
73.....	מסמך, טופס, דוח, ידני או ממוחשב
73.....	מחבר
73.....	בניית התרשים
75.....	תיאור מאותגר טכנולוגי

75.....	DFD (Data Flow Diagram) – תרשימי זרימת המידע
75.....	סימונים
75.....	ישות חיצונית
76.....	מאגר נתונים
76.....	תהליך
76.....	אפיק נתונים או אפיק מידע
77.....	ניהול תצורה
78.....	בניית התרשימים
78.....	תרשים תוכן
80.....	DFD "0" פיסי
81.....	עץ תהליכים
82.....	DFD "0" לוגי
83.....	תרשימי פירוק (DFD) ברמה 1 ומעלה
87.....	תיאור תהליכים
87.....	מילון הנתונים
87.....	יתרונות וחסרונות השיטה
88.....	נפח עבודה
88.....	מסמך חקר מצב קיים
89.....	סגירת השלב
90.....	תרגיל מסכם
90.....	בית המסחר "שטוזה"
96.....	אז מה עלי לעשות?
96.....	סיכום

97 ..... פרק 4: אפיון מוכוון תהליכים

98.....	הקדמה
98.....	היסטוריה
98.....	ניתוח מוכוון תהליכים
99.....	בניית התרשימים
99.....	המעבר מחקר מצב קיים לאפיון המערכת העתידית
100.....	יתרונות השיטה
100.....	שילוב השיטה בנוהל מפת"ח
100.....	סיכום

101 ..... פרק 5: אפיון מוכוון אירועים

102.....	בעיות בגישה מוכוונת תהליכים
102.....	היסטוריה
103.....	הגדרה
103.....	השתלבות גישת האירועים במערכות מחשוב
103.....	סוגי אירועים
103.....	אירוע חיצוני – External Event
103.....	אירוע פנימי – Internal Event
103.....	אירוע זמן – Temporal Event
104.....	מבנה אירוע

104	שיטת הסימון (נוטציה)
104	ישות חיצונית
105	שעון
105	מאגר נתונים
105	פלט
105	אירוע
106	אפיק מידע
106	ניהול תצורה
107	אפיון אירועים
107	הפיכת המציאות לאירוע
111	היררכיה
111	אירוע-על
112	דוגמה לאירוע-על
113	יתרונות הגישה מוכוונת האירועים
113	שילוב מודל האירועים עם מודל הנתונים
114	שילוב מודל האירועים בנוהל מפת"ח
114	תרגיל מסכם
114	סיפור המקרה
115	אז מה יש לעשות?
115	פתרון בשלבים
118	אירוע השאלה
118	אירוע החזרה
119	אירוע בקשה לרכש
119	אירוע אישור רכש
120	אירוע הזמנת ספרים מההוצאה לאור
120	אירוע קבלת הזמנה
121	אירוע הפקת תזכורות
121	אירוע הפקת קטלוג
122	אירועי-על
123	עץ המערכת
123	סוף התרגיל
124	סיכום
125	פרק 6: עיצוב תוכנה
126	הקדמה
126	עיצוב לוגי
126	עיצוב אירועים
128	עיצוב מסכים
128	עיצוב בסיס הנתונים
128	עיצוב פיסי
129	עיצוב אירועים (פיסי)
129	עיצוב מסכים (פיסי)
130	עיצוב בסיס הנתונים (פיסי)
130	בעלי תפקידים

132	סיכום
133	פרק 7: אפיון מערכות מוכוון עצמים לפי UML
135	הקדמה
136	בעיות בפיתוח מערכות
136	מתודולוגיה חדשה
137	מהו ניתוח מוכוון עצמים
141	היכרות עם UML
143	מטרות UML
143	מרכיבי UML
145	תהליך הפיתוח
146	הגדרת דרישות
146	Use Case Diagram
146	פונקציונליות
147	שיטת סימון (נוטציה)
152	Use Case Documentation
157	OOAD
157	מבוא
158	יסודות המתודולוגיה
158	מחלקה – Class
159	אובייקט – Object
159	הפשטה – Abstraction
160	תכונות – Attributes
161	שיטות – Methods
161	סיכום שיטות הסימון
162	מצב האובייקט – Object State
162	התנהגות האובייקט – Object Behavior
162	שיטת סימון
163	הכמסה – Encapsulation
165	סוגי שיטות – Method Types
166	שיטות גישה – Access Methods
167	בנאי – Constructor
167	בניית אובייקט – Object Construction
167	מפרק – Destructor
168	פירוק אובייקט – Object Destruction
168	תכונות מחלקתיות – Class Attributes
169	תכונות סופיות – Final Attributes
169	העמסה – Overloading
170	קשרים
170	קשר הקשר – Association
171	כיוון – Navigation
172	מידת ריבוי מפורשת – Cardinality
173	מידת ריבוי – Multiplicity
174	שם האסוציאציה – Association Name

174	Association Class – מחלקת קשר
175	Aggregation – קשר הכלה
176	Composition – קשר הכלה חזקה
177	Self Association – קשר אסוציאטיבי עצמאי
178	תרגיל ביניים
181	Inheritance – הורשה
183	Protected – מוגן
185	Overriding – רמיסה
186	Polymorphism – ריבוי צורות
187	Multiple Inheritance – הורשה מרובה
188	Interface – ממשק
190	Abstract Class – מחלקה מופשטת
191	תרגיל
195	Open Close – גישת פתוח סגור (פ"ס)
195	המודל הסטטי
195	Class Diagram
196	מציאת מחלקות
196	Class Diagram ל- Use Case המעבר מתרשים
197	CRC Cards
199	Class Diagram ל- ERD המעבר מתרשים
200	המודל הדינמי
200	Sequence Diagram – תרשים רצף
204	Constraints – אילוצים
204	Remarks – הערות
205	Create & Destroy – יצירה ופירוק
206	זיהוי התרשים
206	דוגמה מסכמת לתרשימים
207	תרגיל
208	Collaboration Diagram – תרשים שיתוף
210	תרגיל
211	State Machine Diagram – תרשים מצבים
214	תרגיל
216	Activity Diagrams – תרשים פעילויות
218	תרגיל
219	שימוש בשרטוטים במהלך מחזור חיי המערכת
222	סיכום
223	פרק 8: עיצוב מערכות מוכוון עצמים לפי UML
224	הקדמה
224	המעבר לעיצוב בעזרת כלי CASE
225	מודל ה-MVC
226	Stereotypes
227	המעבר לבסיס הנתונים
228	עיצוב פיסי

229	.....	תרגיל
234	.....	סיכום

235 .....פרק 9: תבניות עיצוב – Design Patterns

236	.....	הקדמה
236	.....	מטרות תבניות העיצוב
237	.....	סוגי תבניות עיצוב
237	.....	Singleton
241	.....	Composite
244	.....	מתי נשתמש בתבנית זו?
244	.....	הבהרות במימוש תבנית עיצוב Composite
245	.....	יתרונות וחסרונות
246	.....	Abstract Factory
248	.....	מתי נשתמש בתבנית זו?
248	.....	יתרונות וחסרונות
248	.....	Template Method
250	.....	מתי נשתמש בתבנית זו?
250	.....	יתרונות וחסרונות
250	.....	Command
252	.....	מילון תבניות (חלקי)
252	.....	Singleton
252	.....	Adapter
252	.....	Composite
252	.....	Decorator
252	.....	Factory Method
253	.....	Abstract Factory
253	.....	Template Method
253	.....	Strategy
253	.....	Observer
253	.....	Proxy
253	.....	Visitor
254	.....	Bridge
254	.....	Façade
254	.....	Command
254	.....	Iterator
254	.....	תרגיל מסכם
254	.....	מערכת Sea&See
256	.....	סיכום

257 .....פרק 10: עיצוב ממשק גרפי (GUI)

258	.....	הנדסת אנוש על קצה המזלג
259	.....	עקרונות בעיצוב עבודה שיתופית עם המשתמש
259	.....	החשיבות של ממשק מעוצב כראוי
260	.....	הצורך בפשטות הפעלה של יישומים

260	תחומי מפתח לשיפור
260	תוכניות התקנה וביטול התקנה
260	תוכנית התקנה – המפתח להצלחה
261	ניסיון הפעלה ראשון חייב להיות מוצלח
262	תוכנית הסרה – אסור לזלזל בה
262	שימוש נכון במערכת הקבצים
263	תמיכה ב- My Documents
263	אחסון קבצי תוכניות
263	תמיכה בנתוני יישומים
264	אחסון זמני – הנחיות
264	שמות ברורים לקבצים
265	שימוש בממשק משתמש גרפי
265	תפריט התחל
265	סמלים בשולחן העבודה
266	התחלה נכונה
266	שימוש באזור ההודעות שבשורת המצב
267	עיצוב הודעות
268	הזדמנויות שאפשר להחמיץ
268	המערכת אינה מקומית בלבד
269	חשיבות תמיכת המקלדת
269	עיצוב חלונות משניים
270	תמיכה בהעדפות צבע וגופן של המשתמש
270	שימוש ראוי בצבע
270	תמיכה במסך כפול
271	תמיכה בקבוצות של אותיות
271	רשימת תיוג לבניית ממשק טוב
273	עקרונות עיצוב ממוקד-משתמש
273	שליטת המשתמש
273	גישה ישירה
274	עקביות
275	סלחנות
275	משוב
275	אסתטיקה
275	פשטות
276	מתודולוגיה של עיצוב
276	קבוצת עיצוב מאוזנת
276	מעגל העיצוב
277	עיצוב
278	אבטיפוס
279	בדיקה
279	בדיקה חוזרת של התהליך
280	הערכת שימושיות בהליך העיצוב
280	טכניקות לבדיקת שימושיות
281	טכניקות הערכה אחרות

282	הבנת המשתמשים
283	חלופות עיצוב
283	קלט – עקרונות בסיסיים
283	קלט העכבר
283	מצביעי העכבר
284	צורות מצביע נפוצות
285	פעולות עכבר
285	פעולות עכבר נפוצות
286	קלט המקלדת
286	פעולות מקלדת נפוצות
287	מקשי טקסט
287	מקשי גישה
288	מקשי מצב
289	מקשי קיצור דרך
290	עיצוב ויזואלי
290	תקשורת ויזואלית
290	עיצוב וארגון
291	היררכיה של המידע
291	מיקוד והדגשה
292	מבנה ואיזון
292	יחסים בין רכיבים
292	קריאות וזרימה
292	אחידות ושילוב
292	צבע
293	צבע כצורה משנית של מידע
293	שימוש בקבוצה מוגבלת של צבעים
294	אפשרויות לשינוי צבע
294	גופנים
295	רב-ממדיות
295	עיצוב רכיבים ויזואליים
296	קלט דרוש ואופציונלי
296	שיקולי עיצוב מיוחדים
296	צליל
297	נגישות
298	נושאים נוספים
298	סיכום

פרק 11: עיצוב ממשק באינטרנט 301

303	הקדמה – שימושיות ב-Web לשם מה?
304	עיצוב דף
304	נכסי מסך
306	עיצוב לפלטפורמות מרובות
308	מהיכן מגיעים המשתמשים?
308	עיצוב שאינו תלוי ברזולוציית מסך

309	שימוש בתוכן לא סטנדרטי
310	ענייני שדרוג
312	הפרדת המשמעות מהתצוגה
313	זמני תגובה
314	חיזוי זמני תגובה
315	הורדות מהירות, חיבורים מהירים
317	צפייה במסך הראשון
317	קישורים
317	תיאור הקישורים
320	צביעת הקישורים
321	ציפיות מקישורים
322	קישורי חוץ
324	גיליונות סגנון
325	אחידות בעיצוב באמצעות גיליונות סגנון
326	בדיקת גיליונות הסגנון
327	אמינות
328	עיצוב תוכן
329	כתיבה ל-Web
330	קצר את הטקסט
330	עריכה
331	סריקה
331	שפה ברורה
332	חלוקת דפים
333	כותרות דפים
333	כתיבת כותרות
335	קריאות (Legibility)
336	תיעוד מקוון
338	מולטימדיה
339	זמן תגובה
339	תמונות
340	הקטנת התמונה
340	הנפשה
341	רצף במעברים
341	ציון ממדים במעברים
342	הדגמת שינוי לאורך זמן
342	ריבוב תצוגה
342	העשרת מצגות גרפיות
342	המחשת מבנים תלת-ממדיים
343	משיכת תשומת לב
343	וידאו
344	קול
345	גרפיקה תלת-ממדית
346	מתי להשתמש בתלת-ממד
347	תרגול והפנמה

355 ..... חלק 2: אפיון ועיצוב בסיסי נתונים

356 ..... הקדמה

359 ..... פרק 1: מסדי נתונים כחלק מניתוח המערכת

360	אינטגרציה עם מתודולוגיות האפיון הקלאסי
360	הקשר ל-UML
361	אפיון ועיצוב בסיסי נתונים
362	בעלי התפקידים
362	ארכיטקט בסיס הנתונים
362	מנתח מערכות
363	מנהל בסיס הנתונים
363	מומחה טכנולוגי ספציפי
364	שיפור בסיסי נתונים קיימים – BPR
364	סיכום

365 ..... פרק 2: רקע ומושגי יסוד

366	מבוא
368	רקע
371	מערכת מידע
372	רכיבי מערכת המידע
372	רכיב קליטת תנועות (Transaction Processing)
373	רכיב עיבוד הנתונים (Data Processing)
373	רכיב הצגת הנתונים (Data Presentation)
373	רכיב ניהול הנתונים (Data Management)
374	יישום (Application)
375	תוכניות יישום (Application Programs)
377	מערכות תפעוליות ומערכות מחסן נתונים
379	סיכום
380	שאלות חזרה ותרגילים
380	שאלות חזרה
380	תרגילים

381 ..... פרק 3: עקרונות מערכות לניהול בסיסי נתונים

382	מבוא
383	ציוני דרך עיקריים בהתפתחות מערכות לניהול נתונים
383	מערכות בסיסיות לניהול נתונים
384	מערכות לניהול קבצים – FMS
385	מערכות לניהול בסיסי נתונים – דור ראשון
386	מערכות לניהול בסיסי נתונים טבלאיים
387	מערכות לניהול בסיסי נתונים מוכווני עצמים
387	מערכות ניהול קבצים
391	מערכות לניהול בסיסי נתונים

394	מודל העבודה של מערכת RDBMS
395	סכמה גלובלית (Global Schema)
397	תת-סכמה (View)
399	סכמה פיזית (Physical Schema)
401	בסיס הנתונים (Database)
401	קטלוג המערכת (System Catalog)
402	תוכניות יישום (Application Programs)
403	תפקידים שונים בסביבת בסיס נתונים
403	מנהל בסיס הנתונים
405	מעצבי בסיסי נתונים (Database Designers)
405	מהנדסי יישום (Application Engineers)
405	משתמשי קצה (End Users)
406	עיקרון הפעולה של מערכות RDBMS
406	הגדרת בסיס הנתונים (Database Definition)
407	גישה לבסיס הנתונים
407	גישה אינטראקטיבית (Interactive Access)
410	גישה מתוכנית יישום הכתובה בשפת תכנות מדור שלישי
412	גישה מתוך תוכנית הכתובה בשפת תכנות מדור רביעי
412	מחוללי שאילתות ודוחות (Query and Report Generators)
412	גישה משרת Web
413	מודל העבודה של מערכת RDBMS
416	שירותים במערכת לניהול בסיסי נתונים
416	אחסון, עדכון ושליפה
417	מבנה לוגי ופיסי של נתונים
418	אי-תלות לוגית ופיסית
419	ניהול קטלוג המערכת
420	המשתמש במערכת המידע
420	מנתח המערכות
421	מהנדס תוכנה
421	מנהל בסיס הנתונים
421	תמיכה בעיבוד תנועות ועדכון מרובה משתמשים
421	אבטחת נתונים
422	יתרונות וחסרונות של טכנולוגיית בסיסי הנתונים
422	יתרונות
423	חסרונות
424	סיכום
425	שאלות חזרה ותרגילים
425	שאלות חזרה
426	תרגילים

פרק 4: אפיון בסיסי נתונים 427

428	מבוא
429	מודל הנתונים (Data Model)
430	תהליך אפיון ועיצוב מודל הנתונים

432	.....	המודל התפישתי (Conceptual Model)
433	.....	המודל הלוגי (Logical Model)
434	.....	המודל הפיסי (Physical Model)
434	.....	אי תלות לוגית ופיסית
435	.....	מודל ישויות-קשרים (Entity Relationship Data Model)
436	.....	ישויות
437	.....	ישות חזקה וישות חלשה
437	.....	תכונה (Attribute)
438	.....	תכונה פשוטה (אטומית) ותכונה מורכבת
438	.....	תכונה מחושבת
439	.....	נתון מובנה
439	.....	נתון לא מובנה
440	.....	טיפוס נתונים (Data Type)
441	.....	ערך של תכונה (Attribute Value)
441	.....	ערך חובה – Mandatory
441	.....	תכונה בעלת ערך בודד או מרובת ערכים
442	.....	מרחב ערכים (Attribute Domain)
444	.....	קבוצת ישויות (Entity Type)
446	.....	מפתחות ישות (Entity Keys)
448	.....	קשרים
449	.....	פונקציונליות הקשר
449	.....	קשר חד-חד ערכי (1:1)
450	.....	קשר חד-רב ערכי (1:M)
450	.....	קשר רב-רב ערכי (M:N)
450	.....	קרדינליות הקשר
451	.....	תלות קיומית
452	.....	קשר נושא מידע
454	.....	קשר רקורסיבי
455	.....	ישות על (SuperType) ותת-ישות (SubType)
457	.....	יחס בחירה בין קשרים
458	.....	חיי ישות לאורך זמן
460	.....	העברת קשרים
460	.....	שרטוט תרשים ישויות-קשרים
461	.....	נרמול נתונים (Data Normalization)
461	.....	היסטוריה
461	.....	הגדרה
461	.....	רמות הנרמול
462	.....	נרמול נתונים – לשם מה?
463	.....	אנומליה
464	.....	שימור מידע ושימור תלויות
464	.....	תלות פונקציונלית
465	.....	רמות נרמול
465	.....	רמת נרמול ראשונה – 1NF
466	.....	רמת נרמול שנייה – 2NF

467	רמת נרמול שלישית – 3NF
468	רמת נרמול נוספת – BCNF
469	סיכום רמות הנרמול
470	שילוב מודל הנתונים בנוהל מפת"ח
470	תרגיל מסכם
471	חברת הביטוח "פרוטקשיין" בע"מ
472	פתרון בשלבים
476	תרגיל להערכה עצמית
476	חברת השכרת רכב "רייס" בע"מ

פרק 5: עיצוב בסיסי נתונים – המעבר לטבלאות 477

478	מבוא
478	תהליך עיצוב מודל הנתונים
479	המודל הלוגי (Logical Model)
479	מודל הנתונים הטבלאי (Relational Data Model)
481	נרמול נתונים בשלב העיצוב
481	הקדמה
481	צורת נרמול רביעית – 4NF
483	צורת נרמול חמישית – 5NF
485	המעבר לטבלאות
485	תרשים דוגמה לטבלה (TIC – Table Instance Chart)
486	שלבי עבודה במעבר לטבלאות
486	מיפוי ישויות פשוטות לטבלה
487	מיפוי תכונות
487	הכנת נתוני דמה
487	מפתחות זרים (Foreign Key)
491	מיפוי קשר רקורסיבי
492	מיפוי קשתות
495	תרגום ישויות-על ותת-ישויות
496	תת-ישויות – טבלה מאוחדת
498	תת-ישויות – פיצול טבלאות
500	תת-ישויות – יישום באמצעות קשת
502	ההחלטה על היישום
502	תרגיל מסכם
503	חברת הביטוח "פרוטקשיין" בע"מ
503	פתרון
508	סיכום

פרק 6: בסיסי נתונים מוכווני עצמים (Object Oriented Databases) 509

510	מבוא
513	סקירת החסרונות העיקריים של המודל הטבלאי
515	שפה לטיפול באובייקטים
516	מערכות ODBMS
517	סקירת ההבדלים בין מערכות RDBMS לבין מערכות ODBMS

518	מערכות Object-Relational DBMS
519	טיפוס הנתונים (Binary Large Object) BLOB
521	סיכום
522	שאלות חזרה ותרגילים

פרק 7: שפת SQL

523	פתח דבר – הרקע להתפתחות השפה
525	מבוא
527	שפת SQL כשפה תקנית
528	אי-תלות בנתונים בשפת SQL
532	כיצד מפעילים פקודות SQL
533	סוגי פקודות SQL
534	פקודות להגדרת בסיס הנתונים (Data Definition)
534	פקודות לטיפול בנתונים (Data Manipulation)
535	פקודות לבקרת גישה (Data Access Control)
535	פקודות לבקרת תנועות (Transaction Control)
535	פקודות מיוחדות לשילוב שפת SQL בשפה מארחת (Programmatic SQL)
536	אבני הבניין של פקודת SQL
536	טיפוסי נתונים (Data Types)
539	שיטה לתיאור מבנה פקודות SQL
540	בסיס נתונים לדוגמה
541	פקודות לטיפול בנתונים (Data Manipulation)
544	הפקודה Select
544	מבנה כללי של הפקודה Select
544	תרשים תחביר של הפקודה Select
545	שאליות לטבלה אחת (Single Table Queries)
546	שליפת כל העמודות וכל השורות
546	שליפת שורות ועמודות מסוימות
547	שינוי שם עמודה
548	שליפת שורות ללא הצגת שורות כפולות
549	בחירת שורות (Row Selection)
550	בדיקת השוואה (Comparison Test)
551	בדיקה השוואה עם תנאי בוליאני (Boolean Condition)
552	בדיקת טווח ערכים רציף (Range Test)
553	בדיקת קיום ערך בתוך קבוצת ערכים (Set Membership Test)
554	בדיקת מחרוזת (Pattern Matching)
555	עמודות מחושבות (Calculated Columns)
558	הוספת כיתוב קבוע בשורות המוצגות
560	פונקציות מובנות (Built-in Functions)
560	אריתמטיקה של תאריכים (Date Arithmetics)
563	מיון התוצאה (ORDER BY)
564	שאליות מקובצות (Grouped Queries)
566	שאליות עם מספר טבלאות (Multi-table Queries)
569	דוגמאות לשאליות
572	

576	.....	Outer Join על ידי טבלאות
577	.....	(Self Join) צירוף טבלה אל עצמה
578	.....	(Cartesian Product) מכפלה קרטזית בין טבלאות
579	.....	(Sub Queries) תת-שאליות
580	.....	(Subquery Comparison Test) בדיקת תנאי השוואה
582	.....	(Set Membership Test) בדיקת קבוצת ערכים
583	.....	(Any) השוואת ערך בודד מול ערך כלשהו
584	.....	(All) השוואת ערך בודד מול כל הערכים
586	.....	(Correlated Sub Queries) תת-שאליות מתואמות
587	.....	(Existence Test) בדיקת קיום
589	.....	HAVING תת-שאליות במשפט
589	.....	(Union) איחוד תוצאות של שאליות
591	.....	(Intersect) חיתוך תוצאות של שאליות
592	.....	פקודות לעדכון בסיס הנתונים
592	.....	(Single Row Insert) הוספת שורה בודדת
593	.....	(Multi-Row Insert) הוספת מספר שורות
594	.....	(Update) עדכון שורות
595	.....	(Delete) ביטול שורות
596	.....	(Null Values) טיפול בערכים חסרים
598	.....	(Three Valued Logic) לוגיקה תלת-ערכית
599	.....	טיפול בערכים חסרים על ידי פקודות SQL
599	.....	הוספת שורות עם ערכים חסרים
600	.....	(Null Value Test) בדיקת ערכים חסרים
601	.....	בדיקת ביטוי לוגי
601	.....	(Between Test) בדיקת טווח
602	.....	(Join) צירוף טבלאות
602	.....	(Built In Functions) פונקציות מובנות
603	.....	(Grouped Queries) שאליות עם הקבצות
604	.....	סיכום
605	.....	שאלות חזרה ותרגילים
605	.....	שאלות חזרה
606	.....	תרגילים

פרק 8: מחסני נתונים (Data Warehouse) 607

608	.....	הקדמה
610	.....	רקע ומושגי יסוד
610	.....	מבוא
613	.....	המגמות האסטרטגיות העיקריות בטכנולוגיית המידע
614	.....	המגמות העיקריות בתחום הארכיטקטורה היישומית
617	.....	המגמות העיקריות בתחומי טכנולוגיית המידע
617	.....	אפיון סוגי היישומים בארגון
617	.....	כללי
618	.....	(Operational Business Applications) יישומים עסקיים תפעוליים
618	.....	(Decision Support Applications) יישומים תומכי החלטות

619	השוואת מאפייני שני סוגי היישומים
623	המסקנה: שתי סביבות שונות, אבל משולבות.
624	השילבים בגיבוש תפיסת מחסן הנתונים
624	כללי
625	השילבים בהתפתחות מערכות לאספקת מידע מחוללי דוחות ושאלות לגישה לנתונים תפעוליים
625	(Report Writer and Query Generator)
626	סביבות ייעודיות לניתוחים סטטיסטיים במחשבים מרכזיים
626	מערכות תומכות החלטה (DSS – Decision Support Systems)
627	מערכות מידע למנהלים (EIS – Executive Information Systems)
628	מרכזי מידע (Information Centers)
629	סביבות תומכות החלטות מבוססות מחשבי אישיים
630	מחסן הנתונים (Data Warehouse)
631	ארכיטקטורת מחסן הנתונים
631	מבוא
631	מהו מחסן נתונים?
634	הארכיטקטורה
635	ארכיטקטורת מחסן נתונים ארגוני (Enterprise Data Warehouse Architecture)
638	ארכיטקטורת מרכז הנתונים (Data Mart Architecture)
639	מחסן נתונים רב-שכבתי (Multi Tier Data Warehouse)
641	ארכיטקטורת מאגר נתונים תפעולי (ODS – Operational Data Store)
642	מחסן נתונים מדומה (Virtual Data Warehouse)
644	סיכום

פרק 9: כריית נתונים (Data Mining) 647

648	מבוא
648	מהי כריית נתונים
651	תחומי המחקר שתרמו להתפתחות כריית הנתונים
652	סטטיסטיקה
652	אינטליגנציה מלאכותית
652	מערכות לומדות (Machine Learning)
653	לימוד והיסק
653	יישומים, טכניקות, אלגוריתמים ומוצרים לכריית נתונים
654	יישומים (Applications)
656	טכניקות (Techniques)
656	הצגה ויזואלית של נתונים (Visualization Techniques)
657	הסקת חוקים ויחסים בין הנתונים (Association Rules)
657	ניתוח סדר הופעה (Sequence Based Analysis)
658	ניתוח אשכולות (Cluster Analysis)
658	סיווג (Classification)
659	עצי החלטה (Decision Trees)
662	רשתות עצביות (Neural Networks)
665	אומדן (Estimation)
665	טכניקות אחרות

665	טבלת סיכום היתרונות והחסרונות של הטכניקות השונות
666	אלגוריתמים ומודלים (Algorithms and Models)
666	מוצרים לכריית נתונים (Data Mining Tools)
667	תהליך כריית הנתונים
669	אינטגרציה בין מחסן הנתונים לכריית הנתונים
671	בעיות עיקריות בכריית הנתונים
672	סיכום

חלק 3: אבטחת איכות ובדיקות תוכנה.....673

הקדמה.....675

פרק 1: הנדסת איכות תוכנה.....677

678	תוכנה, איכות והנדסה
678	התוכנה מהי
678	האיכות מהי
679	מה ההקשר של ההנדסה לכאן
680	שמונה עקרונות הנדסיים חשובים
681	הנדסת תוכנה
682	שמונה עקרונות של הנדסת התוכנה
684	איכות תוכנה
684	הגדרת דרישות
685	השגת איכות התוכנה
685	תהליכי איכות
686	תהליכי הנדסת תוכנה
686	מהו הדבר שמייחד את הנדסת התוכנה
687	מודלים המבוססים על מחזור חיים

פרק 2: מערכות לניהול איכות – לשם מה?.....690

691	אתגר האיכות
691	איכות בתוכנה
693	מערכות איכות
694	מערכות לניהול איכות
695	סדרת התקנים ISO 9000
695	מה מיוחד כל כך בתוכנה
695	הקווים המנחים ISO 9000-3
696	ISO 9000-3 – פירוט הסעיפים העיקריים
697	איכות תוכנה – עובדות החיים
697	עקרונות איכות תוכנה

פרק 3: ניהול איכות, סיכונים ופרויקטים.....698

699	תוכנית איכות
701	מה צריכה להכיל תוכנית איכות טובה

703	פרק 4: תהליך הפיתוח הבסיסי
704	מבוא
704	מהו התהליך הבסיסי
704	מחזורי חיים
705	מודל מפל המים
706	מודל החילזון
707	מודל מסוג V
707	מתודולוגיות
709	אימות ובדיקת תקפות
711	ניהול תצורה
712	תהליך ניהול התצורה
712	זיהוי ויכולת מעקב
713	בקרת שינויים
715	תכנון ניהול תצורה
715	תחזוקת תוכנה
715	בעיות תחזוקת התוכנה
716	כיצד תומך תקן ISO 9000-3 ברעיונות מפתח אלה
716	הנחייה בנושא מחזור החיים
716	הנחייה בנושא מתודולוגיות
717	הנחיות בנושא אימות
717	הגדרות של תקן ISO 9000-3 לאימות ולבדיקת התקפות
718	הנחיות בנושא סקרים
718	הנחיות בנושא בדיקות והוכחת התקפות
719	הנחיות בנושא ניהול תצורה
719	הנחיות בנושא תחזוקת התוכנה
719	נהלי פיתוח תוכנה
720	מתודולוגיות מעשיות
721	סיווג הפרויקטים
721	כללי תיכון
722	נהגי תכנות
723	פיתוח המבוסס על טכנולוגית 'הדור הרביעי'
723	פיתוח מבוסס חבילות יישומים סטנדרטיות או מותאמות
723	בעיות אופייניות לחבילות יישומים
724	הבחירה והשימוש בכלי תוכנה
724	הערכה ובחירה של כלים
725	קריטריונים לבחירת כלים
725	ההכנה וההרצה של כלי התוכנה
726	ניהול הכלים
726	פיתוח כלים בארגון
727	ניסוי
727	רמות הבדיקה
727	תכנון הבדיקה
728	מה אמורה תוכנית בדיקה להכיל

729	מפרט הבדיקה ותיכון הביצוע
731	בקרה ורישום של בדיקות
732	קבלת המוצר
733	כיצד משתלב תהליך הפיתוח הבסיסי במערכת ניהול איכות (QMS) שלנו
733	אלמנטים מרכזיים של תהליך פיתוח

פרק 5: עיקרי מערכת האיכות – לב המערכת 735

736	מבוא
736	מהו עיקר מערכת איכות
737	פעילויות עיקריות במערכת האיכות
739	תקן ISO 9000-3 ומה שמעבר לו – עיקרי מערכת האיכות
740	מדיניות האיכות
741	שש כותרות למדיניות האיכות
742	ארגון ותחומי אחריות
742	נציג ההנהלה
742	הדרכה
744	מבדקי איכות פנימיים
746	פעולה מתקנת
747	עשרה צעדים בדרך לפעולה מתקנת יעילה
748	סקר חוזר של ההנהלה
748	מדידות ומדדים
749	בקרת התייעוד
749	רשומות האיכות
749	רכש
750	שיפור התהליך
750	עשרה צעדים – מתחזוקה לשיפור מתמשך

פרק 6: שיפור תהליכים 751

752	הצבת מטרות מציאותיות לשיפורים
752	שבעה צעדים קלים כדי להיות 'הטוב ביותר'
752	מחזור PDCA
753	טכניקות וכלים
758	מה בדבר איכות המוצר?

פרק 7: בדיקות תוכנה 759

760	מבוא
760	סוגי הבדיקות
761	תכנון הבדיקות
762	בדיקות פונקציונליות
762	תנאים
762	דרישות סביבתיות
762	קלט
762	שיטה
763	פלטים

765	מטריצת כיסוי
766	בדיקות אינטגרציה
766	תנאים
766	דרישות סביבתיות
766	קלט
766	שיטה
767	פלטים
768	בדיקות מערכת
768	תנאים
768	דרישות סביבתיות
768	קלט
768	שיטה
769	ביצועים
769	קצב נתונים
769	עומס ונפח נתונים
769	אבטחת המידע
770	גיבוי והתאוששות
770	פלטים
771	בדיקות קבלה
771	תנאים
771	דרישות סביבתיות
772	קלט
772	שיטה
772	פלטים
773	תוכנית בדיקות קבלה
773	טבלת גרסאות
774	זיהוי תוכנית הבדיקות
774	מבוא
774	רכיבי בדיקה
775	רכיבים לא לבדיקה
776	פונקציות ותהליכים לבדיקה
776	פונקציות ותהליכים לא לבדיקה
776	גישה
776	כללי
777	בדיקות פונקציונליות
777	בדיקות תהליכים
777	בדיקות הסבה
777	בדיקת ממשקים חיצוניים
777	בדיקות ביצועים
778	כלים בשימוש
778	תנאים להשלמת הבדיקות
778	אילוצים לבדיקות
778	קריטריונים להצלחה / כישלון
779	קריטריונים לעיכוב וחזרה על בדיקות

779	תוצרי הבדיקות
780	פעילויות מכינות
780	דרישות סביבתיות
780	אחריות
780	מנהל הפרויקט
780	אחראי בדיקות
781	צוות הבדיקות
781	הלקוח
781	צוות תשתיות פרויקטלי
781	צוותי הפיתוח
782	מנהל אבטחת איכות
782	משאבים ודרישות הדרכה
783	לו"ז
783	ניתוח סיכונים
783	תחלופת משתמשים עיקריים
783	השלכות
783	ניהול הסיכון
783	אין תשתית מסודרת בגוף הפיתוח
783	השלכות
783	ניהול הסיכון
784	שינוי בהגדרת הדרישות בשלב מתקדם של הפיתוח
784	השלכות
784	ניהול הסיכון
784	כוח אדם לא מיומן בביצוע הבדיקות
784	השלכות
784	ניהול הסיכון
784	לוח זמנים קצר לבדיקות
784	השלכות
784	ניהול הסיכון
784	אימות כיסוי הבדיקות
785	אישורים
786	סיכום בדיקות קבלה
786	טבלת גרסאות
786	זיהוי מסמך סיכום בדיקות קבלה
787	סיכום
787	תמצית מנהלים
787	סקירת רכיבים שנבדקו
787	שונות
788	הערכת שלמות הבדיקות
788	שלמות הבדיקות לעומת הקריטריונים לשלמות
788	פונקציות / תהליכים שלא נבדקו כראוי
788	סיכום תוצאות
788	תוצאות הבדיקות
788	זיהוי התקלות שנפתרו ודרך פתרון

788	זיהוי התקלות שלא נפתרו
789	הערכה
789	סיכום פעילויות
789	סיכום עיקר פעילויות הבדיקה והארועים הנלווים
789	סיכום שימוש במשאבים
790	אישורים

791 ..... פרק 8: שיקוף – סקר (Review)

792	מבוא
792	הגדרה
792	מטרות השיקוף
792	זיהוי כשלים
792	שיפור
793	עמידה בסטנדרטים
793	אחידות פיתוח
793	שיתוף מידע וידע
793	שיטה
793	הכנות
794	משתתפים
794	ביצוע
795	סיכום השיקוף
795	ביצוע חוזר (במקרה הצורך)
795	משך
795	תוצרים

797 ..... פרק 9: תרגיל מסכם

797	תיאור מצב
797	חיים קשים
797	איכות ונחת

799 ..... מילון מונחים

809 ..... אינדקס

הקדמה

סוף מעשה במחשבה תחילה

אתה חייב להכניס לארגון שלך מערכת מחשוב. ממש חייב! כי אם לא תעשה זאת – לא תשרוד בשוק. הרי כבר לכל המתחרים יש מערכת מחשוב חדשה שמנהלת את העסק. מנהלת לבד, כך הם טוענים. הנה המנכ"ל של החברה המתחרה נמצא בחופשה, ואיך הוא יכול להרשות זאת לעצמו עם כל הלחץ שיש בעבודה? אין ספק שאתה מנכ"ל טוב, אז גם אתה רוצה לנהוג כך.

כדי להשיג את מטרותך הבאות שני תוכניתנים מומחים! הרי יש להם תואר במשהו. אז מה אם הם נראים ילדים? הקדשת בשבילם ארבע שעות. מה זה לא הרבה? בטח הרבה. חצי יום עבודה. מה קרה? יש להם ניסיון, מה הם לא הבינו את הצרכים? שילכו לעבוד, גם כן. וחיכית... וחיכית...

בינתיים המתחרים פותחים פער. הלקוחות שלהם נדבקים אליהם כמו מסטיק. כמו אזולירבנד, כמו אפוקסי. ושלך? נו טוב, הם היו קשישים גם ככה. אה...כן, גם הזוג הזה, ממילא לא הרווחתי עליהם, סתם נטל. קבוצת ליצנים. נו טוב... וחיכית עוד... ועוד חיכית...

ואז, זה קרה. קארין, המזכירה השרמנטית, היפהפיה, שעולה לך כמו שני מהנדסים וחבילת ביסלי, נכנסה. חשבת ששמעת אותה אומרת ש"הילדים" התקינו אצלה את המערכת החדשה, ובכלל אין לה מה לעשות עם זה. זה לא מה שהיא צריכה.

בעודך בוהה בקארין, צלצול הטלפון: ג'ורג' מהאספקה. נדמה לך שצעק משהו על מערכת לא מוצלחת. אה...כן, גם שוש מהכספים מלמלה היום בישיבת דירקטוריון משהו על בזבוז כסף משווע. החלטת ודי.

נתת ל"ילדים" הזדמנות שנייה, והפעם החלטת שאתה הולך עד הסוף, עד הקצה. הולך לעשות את זה כמו שצריך. לאחר שיחת הבהרה עם ה"ילדים" החלטת לתת להם שבוע נוסף לתיקון המעוות. הסכמת להגדיל את תקציב המערכת ב-20%. פינית לעצמך שתיים נוספות לשאלות ה"ילדים". נו טוב... מפה רואים את קארין, ומהבית לא. וחיכית.

משפּשֶׁף יֵדִיךְ זֶה בְּזוֹ בְּבִטְחָה וְחֹלֶם עַל פְּגִישַׁת הַדִּירֶקְטוֹרִיוֹן הַבֵּאָה. אוֹהוּ, מֵה שְׁיוֹשֵׁב הַרֶאֶשׁ יֵגִיד עֲלֶיךָ. אֵילוּ שְׁבַחִים, וּוְאֵי וּוְאֵי וּוְאֵי. לֹא עוֹד "בְּזָבוּז מְשׁוּעָה", לֹא עוֹד מַעֲרַכַת לֹא מוֹצֵלַחַת, לֹא עוֹד לְקוֹחוֹת לֹא מְרוֹצִים. נִהְפֹךְ הוּא...

בְּעוֹדֶךָ חוֹלֶם, חֹזֶרֶת לַהֲכֵרָה, וְרֵאִיִּתְךָ הַתְּפַקְסָה עַל שֵׁלֵט הַ"נֶחֱמָה נֶחֱמָה נֶחֱמָה מְאוֹמָן". לַפְתַּע הַבַּחֲנָת כִּי בְרֵדִיו מִנְגֵן שִׁיר: "מְשִׁיחַ לֹא יָבוֹא...מְשִׁיחַ גַּם לֹא יִצְלָל".

אַתָּה יִכּוֹל לְהַמְשִׁיךְ וּלְחַכּוֹת.

לְחַכּוֹת לְ"יֵלָדִים". לְחַכּוֹת לְצִלְצוֹל מֵהִיוֹ"ר. לְחַכּוֹת לְכֶסֶף שֶׁל הַלְקוֹחוֹת. לְחַכּוֹת לְמַעֲרַכַת חֲדָשָׁה. דְּרֶק. לֹא מַעֲרַכַת וְלֹא נַעֲלִים. אֲלֵא מֵה חֲשַׁבְתָּ?

כֶּסֶף יִכּוֹל לְעֹזוֹר, גַּם חֲצִי יוֹם עִם הַמִּנְכָּ"ל. גַּם קָאָרִין יִכּוֹלָה לְעֹזוֹר. אֲבֵל אִם אַתָּה לֹא רוֹצֵה שֶׁנֶחֱמָה נֶחֱמָה יַעֲזוֹר, אַתָּה צָרִיךְ לְשִׁנוֹת גִּישָׁה!

נִכְנַסְתָּ לְאַלְפָּא 166 הַשְּׁחוּרָה שֶׁלְךָ. חֲצִי סִיבּוֹב בְּסוּוִיץ' וְהוֹפֵן נִדְלַקְתָּ. בְּאוֹפֵן אוֹטוֹמָטִי כֶּסֶף הַנְהַג מְסַתְדֵר בְּתַנּוּחָה הַרְצוּיָה לְךָ. הָאוֹרוֹת בְּרַכֵּב כְּבִים אֵט אֵט, הַרְדִּיּוֹ נִדְלַק בְּדִיוֹק בְּדִיֶּסֶק אוֹתוֹ אַתָּה נוֹהֵג לְשִׁמוּעַ כְּשֶׁאַתָּה מְצוּבְרָח. כְּאֵילוּ שֶׁהַבּוֹנֵבּוֹן מְרַגֵּשׁ אוֹתְךָ. הַהֵגָה מְחַלֵּיק כְּאֵילוּ אֵין מִתְחַתֵּי אֶסְפֶּלֶט. כְּפַתּוֹרֵי הַשִּׁיּוֹט הָאוֹטוֹמָטִי נִמְצָאִים בְּדִיוֹק בְּמִקּוֹם הַנְּכוּן. אַתָּה לוֹחֵץ פּוֹל גֹּז, וְנוֹתֵן לְתַאֲוָצָה לְהַחֲזִיר אוֹתְךָ לְעוֹלְמוֹת אַחֲרִים, טוֹבִים יוֹתֵר.

שׁוֹב אַתָּה חוֹלֶם. הַפַּעַם אַתָּה חוֹלֶם עַל מַפְעַל הָאַלְפָּא בְּאֵיטְלִיָּה. אַתָּה רוֹאֵה אוֹתָם בּוֹנִים אֵת הַרְכֵּב שֶׁלְךָ, עֶשְׂרוֹת שָׁל אֲנָשִׁים, כּוֹלֶם בְּחִלּוֹקִים לְבָנִים. כְּמֵה נִהְגִים יוֹשְׁבִים וּמְדַבְּרִים עִם הַהֲנַהֲלָה. אַה, הֵנָּה אֲלִבְרָטוֹ מַחְבַּרְת הַסְּקָרִים. מַעֲנִיִּין, בְּכָל מִקּוֹם הוּא תִּקְוֵעַ. עַד אֵיטְלִיָּה הִגִּיעַ הַתּוֹלַעַת. אַתָּה מְסַתְכָל בְּשַׁעוֹן וְרוֹאֵה כִּי הַשְּׁנָה הִיא 1999. מוֹזֵר, אַתָּה אוֹמֵר לְעֶצְמְךָ, הִרִי אֵת הָאוֹטוֹ הַזֶּה הוֹצִיאֵו לְשׁוֹק רֶק ב־ 2003. מוֹזֵר עוֹד יוֹתֵר שֶׁהַשַּׁעוֹן מְרַאֵה אֵת הַשְּׁנָה, אֵךְ זֶה לֹא מְטָרִיד אוֹתְךָ כְּרַגַע. אַתָּה עֵכְשִׁיו דּוֹאֵג לְאֵיטְלָקִים. אֵיךְ הֵם רוֹצִים לְהַרְוִיחַ כְּכֵה? מֵה קוֹרָה לְאֵיטְלָקִים הָאֵלוּ? 4 שָׁנִים לְפָנֵי הַשְּׁקֵת רַכֵּב מִתְחִילִים לְעִבּוֹד עֲלִיוֹ?

הַרְמִזוֹר הָאָדוּם מַחֲזִיר אוֹתְךָ לְמִצִּיאוֹת. אַתָּה חוֹשֵׁב שֶׁהַבְּנֵת מְדוּעַ אוֹמְרִים בְּכָל הַכְּנַסִּים הַמְשַׁעֲמָמִים הַלְלוּ שֵׁשׁ לְהַקְדִּישׁ כ־ 25% מִזְמָן הַפְּרוֹיֶקְט עֲבוּר נִיתוּחַ הַמַּעֲרַכַת. הִרִי בְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר אַתָּה בְּעֶצְמְךָ הוֹצֵאת פִּי שְׁנַיִם כְּדִי לְרַכּוֹשׁ אֵת הָאַלְפָּא הַזֶּה. "נְכוּן" – אַתָּה אוֹמֵר לְעֶצְמְךָ, וְהִרִי הַרְכֵּב הַזֶּה שׁוֹוֵה כָּל אֲגוּרָה, תְּרַאֵה, כָּל דָּבָר בְּמִקּוֹמוֹ, כָּל דָּבָר בְּשִׁלְמוֹתוֹ, מִמֶּשׁ הַתְּגַלְמוֹת הַבְּרִיאָה.

הַבְּנֵת מְשִׁהוּ. אַתָּה מְרַגֵּשׁ כְּאֲבִים עֲזִים בִּלְבָב, זַעַה קְרָה וְצִמְרָמוֹרֶת. נִדְמָה כְּאֵילוּ נִסְתָּם אֲבֵי הַעוֹרֶקִים.

אוֹר אָדוּם וְצָהוּב מְשַׁתְּלָבִים בִּיחַד וְסִיבּוֹב פְּרֶסָה חֵד, מְשַׁמִּיעַ חִיכּוֹךְ צְמִיגִים מְצַמְרֵר. אַתָּה חוֹזֵר בְּשִׁאֲטָה לְמִשְׂרָד. שֵׁם יֵשׁ לְךָ אֵת מְסַפֵּר הַטֵּלְפוֹן שֶׁל מִנְתַּח הַמַּעֲרַכַת שְׁפִיטְרַת לְפָנֵי חוֹדְשִׁים.

מִי יוֹדַע, אוֹלֵי בְּנִסְיָה זֶה קְנִיתָ עוֹלָמְךָ.

עבודת מנתח מערכות ומחזור חיי מערכת תוכנה

---

1. על ניתוח ומנתח
2. ניתוח מערכת – הגדרה
3. עבודת מנתח המערכת
4. מחזור חיי מערכת
5. ייזום
6. חקר מצב קיים
7. אפיון
8. עיצוב
9. מימוש
10. בדיקות
11. הדרכה והטמעה
12. התקנה והסבה
13. תחזוקה
14. מה עם אבטחת איכות?

על ניתוח ומנתח

אמא רצתה שתהיה רופא? שתהיה מנתח? אין בעיה. אתה במקצוע הנכון. מהו מקצוע ניתוח המערכת? מהי עבודתו של מנתח המערכת? מהי מערכת בכלל? מהם השלבים השונים בניתוח מערכת מידע? זאת ועוד בפרק זה.

ניתוח מערכת – הגדרה

המושג "ניתוח מערכות" (Systems Analysis) מורכב משתי מילים. כל אחת לכשעצמה מוכרת, אך מה משמעות השילוב? תחילה נגדיר:

מערכת System	מערכת היא קבוצת יחידות (או מרכיבים) המקיימות קשרי גומלין או תלות הדדית קבועה ומתמשכת לאורך זמן, יוצרות שלמות ופועלות יחד לשם השגת מטרה משותפת.
------------------------	---

ההגדרה כוללת בתוכה את הדברים הבאים: **מערכת** הינה אוסף יחידות המקיימות קשרי גומלין ותלויות זו בזו. קשרי הגומלין קבועים ומתקיימים לאורך זמן. יש יחידות רבות המתפקדות יוצא מן הכלל זו עם זו, אך השלמות לא תושג, אלא בצירופן. לאחר הצירוף אין משמעות ליחידות הבודדות כי אם למערכת שלמה. לאחר שהגדרנו את אוסף היחידות כמערכת, אנו יכולים לדון בהשגת המטרה המשותפת. מערכת עשויה באופן שניתן יהיה לשלב אותה עם מערכות אחרות, דבר הנובע בעקיפין מההגדרה, ודבר זה יוצר היררכיה אשר מתקיימת במערכות.

מערכת מורכבת מרכיב קלט, עיבוד ופלט. למעשה, כל יחידה במערכת מורכבת בעצמה מרכיבים כאלה. כך ניתן להמשיך הלאה, כי כל חלק מיחידה מורכב אף הוא מ...

עתה נעבור למילה השנייה: **ניתוח**. מהו ניתוח? כאן אין צורך להביא הגדרה מילונית, אלא נשתמש במשל: פציינט נכנס לרופא אשר בודק אותו ומגיע למסקנה שיש בעיה מסוימת אשר עדיין לא ניתן לעמוד על היקפה, אך מחייבת ניתוח דחוף. מגיע זמן הניתוח, הרופא פותח את הבטן ומנסה לאמת את חשותיו, הוא חוקר הנה והנה, מזיז מעט את הכבד, עולה לריאות, יורד לכליות ולבסוף, לאחר חקר מדוקדק, מחליט מה וכיצד לעשות את הטיפול. עתה מגיע השלב המעשי של תיקון הבעיה. המנתח חותך מעט, עוקר פה, תופר שם, מוסיף ומשפץ ולבסוף – תופר הכל, אורז וסוגר ומעביר את החולה לחדר ההתאוששות. עד כאן המשל.

ניתוח, אם כן, הינו שלב הכולל חקר מצב קיים ואפיון מצב חדש. אמור מעתה, אפיון מערכת עוסק במערכת חדשה. ניתוח מדבר על המצב הקיים ועל המערכת החדשה כאחד.

שימו לב שהמקצוע, או הנושא, הוא **ניתוח מערכות**. כי כך היא המציאות. בפועל, **מנתח המערכות** עוסק בפיתוח מערכת כולל חקר מצב קיים, אפיון ועיצוב המערכת החדשה.

עבודת מנתח המערכת

המרכיב החשוב ביותר עבור מנתח מערכת ומקצוע ניתוח המערכות בכלל הוא **הלקוח**. הלקוח הוא זה שעבורו נוצר מקצוע ניתוח המערכות. מנתח המערכת חוקר את המצב הקיים של הארגון ושל הלקוח, מבין את הבעיות והקשיים במצב הקיים, עוזר ללקוח להגדיר את דרישותיו מהמערכת העתידית, ואז פונה למלאכת אפיון המערכת החדשה.

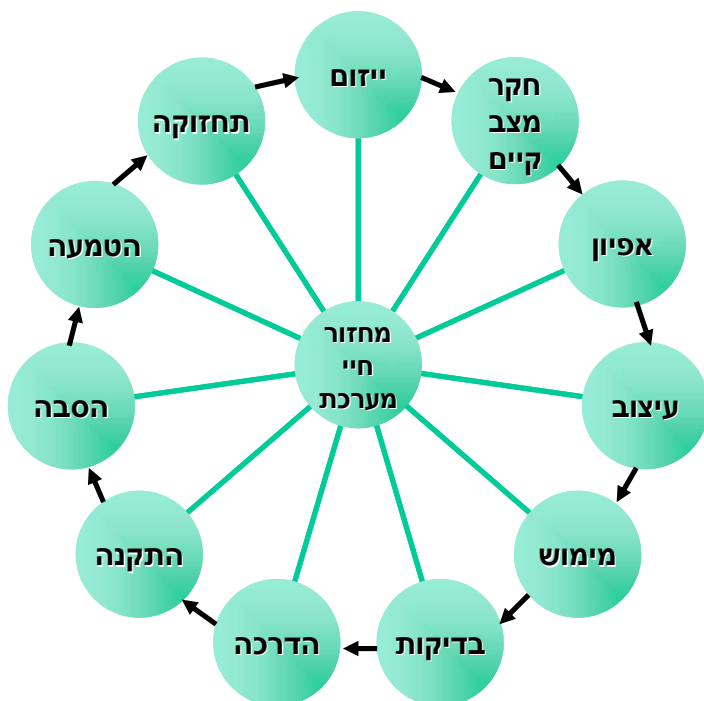
מנתח המערכת מגשר בין הלקוח (או הארגון המעוניין בפתרון מחשוב) לבין התוכניתנים הכותבים את הקוד (מימוש המערכת עצמה). מנתח המערכת מבין את צרכי הלקוח וכותב את תיק האפיון המתאר את היישום עצמו, את המערכת, את חלקיה ואת הקשרים בין מרכיביה השונים. המערכת מתוארת בעזרת שרטוטים רבים ומלל. לפני שניתן להעביר את המערכת לשלב המימוש על ידי התוכניתן, יש לעצב את הפתרון הסופי. בעבודת העיצוב מכינים את תבנית הדוחות, את מבני המסכים ומפרקים את המערכת כולה ליחידות עבודה קטנות: שגרות ופונקציות. מוסיפים על כך את הטכנולוגיה, הן החומרה והן התוכנה, ועתה הכל מוכן לביצוע על ידי התוכניתן. האחרון לוקח את תיאור היחידות הקטנות ומטפל בהן זו אחר זו. הוא לא זקוק לראייה מערכתית כי עתה אין צורך בכך, למרות שאין בכך פגם כמובן, וכותב את תוכנת היישום עצמה.

מנתח המערכת הוא הגוף המקצועי הגבוה ביותר במערכת, אם יורשה לי להתעלם מהמנהל ששייך לגוף הניהולי יותר מאשר המקצועי. אמנם, תמצא במקומות רבים כי תפקיד מנהל הפרויקט ותפקיד מנתח המערכת מבוצעים על ידי אותו אדם, במיוחד בארגונים קטנים או בפרויקט קטן. מנתח המערכת מלווה את המערכת משלב הרעיון והייזום, הגדרת המסגרת והגדרת המרכיבים, דרך שלבי הפיתוח וההטמעה אצל המשתמשים, עדכונים שוטפים עד לפיתוח מערכת תוכנה חדשה וצפייה בגסיסתה של המערכת הקודמת. מנתח המערכת לעיתים יהיה גם ראש הצוות, ובמקרים בהם הגיע מעולם התוכנה – גם מעצב התוכנה.

למנתח המערכת דרושים כישורים רבים, החל ממיומנויות של מגע אישי ויכולת לדבר, לשאול, לראיין ולהכין סקרים. הוא צריך ליזום, להכין ולהגיש מצגות, להדריך ברמות הניהול והרמות הטכניות, לדעת להטמיע את המערכת בסביבה עסקית או מבצעית פעילה. הוא צריך להיות בעל חשיבה יוצרת, כושר יזמות, ראייה מערכתית, ואחרון אך לא פחות חשוב – בעל חלומות שיודע להגשימם.

מחזור חיי מערכת

מחזור חיי מערכת כולל את השלבים הבאים: ייזום, חקר מצב קיים, אפיון, עיצוב, מימוש, בדיקות, הדרכה, התקנה, הסבה, הטמעה ותחזוקה. נציג כל שלב ונלמד על הקלטים הזורמים אליו, על התוצרים שלו ועל הפלטים לשלב שאחריו. גם נלמד מי אחראי לביצוע כל שלב.

ייזום

ייזום הוא השלב הראשון במערכת מידע, שבו הרעיון קורם עור וגידים ויוצא לדרך כפרויקט. מטרת השלב הם העלאת הרעיון לתהליך, לפיתוח המערכת ולהגדרתה באופן כללי של הבעיה. לעיתים שלב זה משמש להצגת הצורך להתחיל בתהליך. יש שתי נקודות פתיחה לשלב הייזום: קיימת מערכת ממוחשבת במצב הקיים שיש לבצע בה תהליך של שיפור או החלפה, ונקודת פתיחה שנייה: לא קיימת מערכת מחשוב במצב הקיים ויש להתחיל בתהליך ניתוח מערכת מן היסוד.

יש היבטים שונים לשלב הייזום:

- **ייזום לצורך שינוי ארגוני** – הייזום מתרכז בשינוי ארגוני ובהשלכותיו. ייתכן שיהיה צורך בתמיכה של מערכת מחשוב, או שהתהליך עצמו קורה עקב הכנסת מערכת מחשוב אשר עשויה להחליף עבודתם של אנשי ארגון מסוימים.
- **ייזום לפיתוח מערכת חדשה** – בין אם קיימת מערכת במצב הקיים ובין אם לא קיימת, הייזום לפיתוח מערכת חדשה מתחיל מלימוד הארגון (והמערכת, אם יש כזו) דרך הגדרת הצרכים למערכת חדשה וכלה במימוש המערכת.
- **ייזום לצורך שיפור מערכת קיימת** – קיימת מערכת בארגון ואין כוונה להחליפה. כל שנדרש הוא ניתוח פערים (Gap Analysis) בין המצוי לרצוי כדי לשפר את המערכת הקיימת. גישה זו היא זולה ומהירה. טובה? רק במקרים מסוימים.

• **ייזום לצורך התאמות מוצר מדף** – הארגון צריך מערכת מסוימת אך אין ביכולתו לפתח ולתחזק אותה בעצמו, או שהוא רוצה לחסוך בעלויות. הארגון גילה שיש חברה שפיתחה מוצר מדף שעונה על הצרכים. כל שיש לעשות הוא להתאים את מוצר המדף לארגון עצמו. מקובל לומר כי התאמה של עד 20% הינה כלכלית.

היזם הינו הגורם בארגון או מחוצה לו, אשר לוקח על עצמו להוביל את תהליך הייזום עד לקבלת ההחלטה אם עוברים לשלב הבא: האפיון. היזום יכול להיות כל אחד מאלה: הלקוחות של הארגון, הצרכנים הפוטנציאלים, אנשי תעשייה וניהול, מנהלי הארגון, מנהלים זוטרים, עובדים, גורמים מיחידת המחשוב בארגון.

הקלט לשלב הייזום הוא קושי או בעיה שיש רצון עז לפתור, או צורך מסוים לדבר מה אשר ניתן יהיה לשווקו. הקלט עשוי להגיע תוך כדי התבוננות מעמיקה במצב ובהתנהלות הארגון, או דרך תלונות לקוחות, גורם פנים או, ולעיתים גם זה נראה לעין וגלוי, גניבת רעיון מחברה מתחרה. ניתן לבצע בשלב ההתחלתי סקר שוק או משאל צרכנים או משתמשים, כדי להבין אם אכן יש עתיד לרעיון או שמא נסחפנו יתר על המידה.

התוצר של שלב הייזום הינו מסמך הייזום. מסמך זה נועד למנהלים בארגון שרעיון היזמות מופנה אליו, ולכן עליו להיות קצר ותמציתי. מסמך הייזום צריך לתאר את הבעיה הקיימת ואת הפתרון המוצע, באופן כללי כמובן. כמו כן יש לתת הערכה כספית ולחשוב על אופק הזמן מרגע האישור ועד לגירסה פועלת של המערכת. מקובל לומר, כי ההערכה הכספית בשלב זה נעה בטווח שגיאה של 300 אחוז. כלומר, קשה מאוד להעריך במדויק את עלות הפרויקט בשלב הייזום ואסור להסתמך על כך. לכן לעיתים רבות נמצא כי בשלב זה מעריכים משאבים נצרכים ולא עלות בפועל כמו גם תיחום מקסימלי של עלות המערכת.

סופו של שלב זה הינו בקבלת החלטה ניהולית אם ממשיכים לעסוק בפרויקט ועוברים לשלב הבא, או גונזים את הפרויקט ועולם כמנהגו נוהג. לעיתים מחליטים להקפיא את הפרויקט ל-18 חודשים כדי שניתן יהיה להוזיל את עלות החומרה לחצי, שכן, G.Moore כבר אמר וצדק: החומרה תכפיל עצמה כל שנה וחצי. פועל יוצא של כך, ניתן יהיה לרכוש חומרה בחצי מעלותה, לאחר שנה וחצי.

חקר מצב קיים

לאחר שהארגון מאשר את תוצר שלב הייזום ומחליט לעבור לשלב הבא, יש לעצור לרגע. לפני שמאפיינים מערכת חדשה רצוי מאוד ללמוד את המצב הקיים. לימוד המצב הקיים יעזור למפתחי המערכת וגם להנהלת הארגון להבין ולהגדיר בפירוט את הבעיות הקיימות וללמוד את הארגון וצרכיו באופן יסודי. לימוד זה הינו חיוני להצלחת המערכת החדשה.

חברת המכרזים באינטרנט הראשונה בישראל היתה 4SALE. אם זכרוני אינו מטעה אותי, היתה חברה אחרת לפנייה – אבל לא הצליחה לעלות יפה. היכן היא כעת? הכיצד? הרי בקורס ניהול השיווק באוניברסיטה לומדים כי חברה שיש לה דריסת רגל ראשונה בשוק, בריחוק עצום מהחברות המתחרות, סופה שתיטול אחוז נכבד מציבור הצרכנים. לא זו אף זו, לשמור על לקוח קיים עולה חמישית מלהביא לקוח חדש לארגון, אולי אפילו פחות. כלומר, זהו עוד יתרון של החברה שהיתה הראשונה בשוק. אם כן, כיצד נכשלה החברה?

אפיון מערכות מוכוון עצמים לפי UML

---

1. הקדמה
2. מתודולוגיה חדשה
3. מהו ניתוח מכוון עצמים
4. היכרות עם UML
5. מטרות UML
6. מרכיבי UML
7. תהליך הפיתוח
8. הגדרת דרישות
9. Use Case Diagram
10. Use Case Documentation
11. OOAD
12. גישת פתוח סגור (פ"ס) – Open Close
13. המודל הסטטי

Class Diagram .14

.15 המודל הדינמי

Sequence Diagram – תרשים רצף .16

Collaboration Diagram – תרשים שיתוף .17

State Machine Diagram – תרשים מצבים .18

Activity Diagram – תרשים פעילויות .19

.20 שימוש בשרטוטים במהלך מחזור חיי המערכת

.21 סיכום

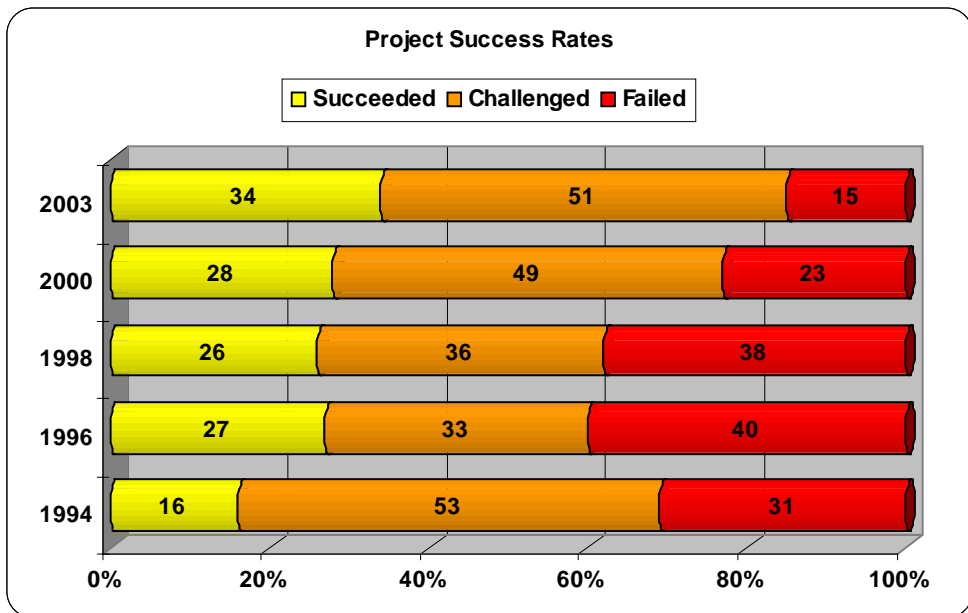
הקדמה

עד עתה ראינו שיטות שונות לאפיון מערכות. שיטה אחת עסקה באפיון המידע תוך הסתכלות על התהליכים בארגון. שיטה אחרת עסקה באפיון המידע תוך הסתכלות על האירועים בארגון. בכל שיטה היינו צריכים לתאר את מודל הנתונים עצמו על ידי אפיון מודל הנתונים ולקשור אותו למערכת העתידית. שיטות אלו הוכחו כטובות, ועובדה היא שבמשך כשלושה עשורים זו היתה הדרך לאפיון מערכות.

למעשה, פעלנו על פי שיטות אלו מכיון שלא היתה מתודולוגיה אחרת עדיפה. האנושות ממציאה דבר טוב יותר רק כאשר היא מגלה חיסרון במצב הקיים. החיסרון לא נראה תחילה, מכיון שהמערכות שפותחו בשנות ה-70 היו קטנות יחסית, והטכנולוגיה לא היתה משוכללת כמו היום. אך כיום, כאשר עשויים לפתח מערכת במשך מספר שנים, על ידי מאות ואלפי אנשים ובטכנולוגיות חדשות שרק יצאו לשוק, הדברים סבוכים יותר.

אנו מוצאים את עצמנו עוסקים בבאגים אשר לא חשבנו כי יכולים לקרות. באגים אלה לעיתים עולים לנו בלקוח עצבני ובמקרים חמורים וקיצוניים – עלולים לעלות אף בחיי אדם (באג בתוכנה למטוס). האם יש דרך להימנע מבאגים אלה? כנראה שלא. אך יש דרכים להפחתת כמותם וחומרתם.

הבה נראה מה אומר העולם על פרויקטים מוצלחים. השנים אינן מטיבות עימנו, ואנו נוכחים בפרויקטים שנכשלים. כמה? זאת נראה על פי הגרף הבא:

ניתן להבחין בכך שפחות משליש הפרויקטים שמתחילים מסתיימים בהצלחה. מה זאת "הצלחה"? פרויקט שעמד בלוחות הזמנים, שצרך לא יותר מכמות המשאבים שהקצו לו ושהסתיים עם המאפיינים (התכולה) שהוגדרו מראש. כל שאר הפרויקטים נכשלו! מה זה Challenged? בתרגום חופשי זה "אותגרו". כלומר נכשלו, אך כדי לא להפסיד את הקרן,

מנהלי הפרויקט הסכימו להכפיל את כמות המשאבים, להאריך את לוח הפרויקט ובסופו של דבר, הסכימו לקבל רק מחצית מתכולת הפרויקט. אין ספק שפרויקט מעין זה הוא כישלון. הכותרת של התרשים מעניינת במיוחד: "Project Success Rates" – שיעור הצלחת פרויקטים. כמובן שהכותרת צריכה להיות: "שיעור כישלון פרויקטים". זו לא ממש הצלחה.

בעיות בפיתוח מערכות

עיקר הבעיות בפיתוח פרויקטי תוכנה אשר הובילו בין השאר לכישלונות הפרויקטים הם:

- **שימוש חוזר בקוד** – כמעט ואין. תוכניות נוסטלים לכתוב כל קטע קוד מחדש, על אף שכבר נכתב. גם מנתחי מערכות אינם משתמשים בחלקים אשר עשויים להתאים להם ממערכות שכבר פותחו, אלא מפתחים מחדש.
- **מציאת באגים** – תהליכי הבדיקה מביאים בסופו של דבר לגילוי הבאגים. אמנם לא כולם נמצאים, אך אלה שמתגלים, מתגלים בשלב מאוחר יחסית. ככל שמתקדמים במחזור חיי המערכת, תיקון באג עולה יותר. בשלב האפיון, כל שיש לעשות זה לשנות את המסמך. בשלב הפיתוח, יש לערב את מנתח המערכת, את המעצב ואת התוכניתן ולשנות קוד. בשלב התחזוקה, מעורבים בכל תהליך התיקון כל צוותי העבודה של הפרויקט, לעיתים אף הלקוח, והבעיה חמורה בהרבה.
- **ריבוי שיטות סימון (נוטציות)** – כל אחד משתמש בשיטת סימון "יחודית" לו, בשרטוטים שלו ובחוקים שלו. לא פלא, אם כן, שאין שימוש חוזר בקוד.
- **המערכות גדלות ונעשות מורכבות יותר ויותר** – פיתוח מערכות בסדר גודל ענק, דורש מאמץ נוסף למאמץ הבנייה של המערכות החלקיות.

מתודולוגיה חדשה

דוח מבקר המדינה לשנת 2001, קובע כי מכלל פרויקטי התוכנה במגזר הציבורי, רק 13 אחוז מסתיימים בהצלחה. רק 13%!! לא נדון מי משלם על שאר ה-87% שירדו לטמיון, אך אין ספק כי חייבים לעשות משהו בנידון.

מה יש לעשות?

האנושות החליטה כי מתודולוגיית הפיתוח הינה הצעד הראשון. יש לשנות את המתודולוגיה ולהתאימה לפרויקטים בני זמננו. כמובן, שמנהל פרויקט מוצלח יכול לתרום, כמו גם גורמי חוץ שלא בהם ענייננו בספר זה. נפנה אם כן לשימוש במתודולוגיה חדשה.

מהו ניתוח מוכוון עצמים

לא עוד תהליכים, לא עוד אירועים. אמור מעתה **עצמים** או **אובייקטים**.

הגישה החדשה שמה את **הלקוח** (סוף סוף) במרכז. כאשר הלקוח מדבר איתנו בשפתו, ולא משנה אם אנו עוסקים בתהליכים או באירועים, מנתחי המערכת "אונסים" אותו ומגישים לו מערכת מחשוב אשר עברה הסבה מתהליכים ואירועים ל**נתונים**. מה הבעיה? כאשר הלקוח מגלה תהליך שאינו תקין אצלו בארגון ומשפר אותו, יש לתקן זאת גם במערכת המחשוב, כדי שהאחרונה תתמוך בשיפור החדש. במקרה זה מנתח המערכת צריך לבצע הסבה (או המרה) מהמערכת לעולם האמיתי של הלקוח, לשנות את הדרוש שינוי, להסב חזרה למערכת המידע, ורק אז (בתקווה גדולה) השינוי יופעל במערכת המציאותית. לא עוד!

גישת האובייקטים עוסקת ישירות בעולם האמיתי. לא עוד הסבות. על המערכת להיראות ולהתנהג כמו העולם האמיתי. כלומר, אנו שואלים את עצמנו מה קיים בעולמו של הלקוח, כיצד מתנהג עולם זה, והתשובות שתקבלנה תהיינה הבסיס למערכת המחשוב. בצורה זו, אם הלקוח מבצע שינוי ארגוני בעולמו, אותו שינוי בדיוק, ללא הסבה או המרה, יתבצע במערכת המחשוב. אם ללקוח יש בעיה מסוימת בתהליך שקורה בעולמו, אותה בעיה קיימת בתהליך המתקיים במערכת עצמה. כאשר הלקוח ימצא פתרון מעשי לבעיה זו, אותו פתרון כמות שהוא צריך להתאים גם למערכת המחשוב.

הזכרנו קודם "אובייקטים". מהו **אובייקט**? כל דבר שקיים בעולם הוא אובייקט. אני, אתה, הספר הזה בו אתה קורא, הציפורים בשמיים, ואפילו החדר בו אתה שוהה. עולמו של הלקוח בנוי מאובייקטים. חלקם פיסיים ואפשר לחוש בהם, חלקם לוגיים כמו חשבון הבנק שלי. בוודאי הוא בנמצא. יש לו יתרה (זכות אני מקווה...), אבל לא ניתן לראות אותו ולחוש בו. חשבון הבנק שלי הוא אובייקט, אך לא פיסי. כל מה שיש בעולם אלה אובייקטים. אובייקטים יודעים להתנהג בצורות מסוימות זה עם זה.

אם הלקוח ידבר באותה שפה עם מנתחי המערכת, המעצבים והמפתחים, או יותר נכון, אם כל אנשי הפיתוח ידברו עם הלקוח ועם עצמם בשפת הלקוח, בשפת העולם, אזי תהליך הפיתוח יהיה אינטואיטיבי יותר, קל יותר וברור יותר לכולם. ההמחשה הטובה ביותר לחוסר התקשורת בין הגורמים השונים הקשורים למערכת, מובאת בתרשים-סיפור הבא.

הלקוח תיאר את רצונו כך :

מנתח המערכת, הבין כך ולכן אפיין :

המעצב, הפליא לעצב :

עיצוב בסיסי נתונים – המעבר לטבלאות

---

1. מבוא
2. תהליך עיצוב מודל הנתונים
3. נרמול נתונים בשלב העיצוב
4. צורת נרמול רביעית
5. צורת נרמול חמישית
6. המעבר לטבלאות
7. תרגיל מסכם
8. סיכום

מבוא

הפרק הקודם עוסק באפיון מודל הנתונים, או במינוח אחר, עוסק בעיצוב המודל התפיסתי. ראינו כי המעבר מרצונות הלקוח, הארגון, למודל שניתן לשרטטו על נייר לצורך הפשטת הבעיה, מונה מספר שלבים ובעל כללים אחדים. כעת משיש לנו את המודל התפיסתי בתבנית של תרשימים (ERD) המשמשים לתיאור המידע שהארגון צריך, אנו צריכים להעביר את המודל, ולמעשה התרשימים, לטבלאות שהן הבסיס לבניית בסיס הנתונים.

תהליך עיצוב מודל הנתונים

שאלה מרכזית הנשאלת בעת שמנתחים ומקימים מערכת מידע היא: כיצד לעצב את מבנה בסיס הנתונים, כך שישורת בצורה הטובה ביותר את תוכניות היישום השונות? ראוי לזכור שבסיס נתונים אינו משרת יישום אחד בלבד, אלא אמור לשמש את כלל היישומים הפועלים בארגון כעת ובעתיד.

המציאות שעבורה אנו מקימים את המודל יכולה להכיל מאות, ולעיתים אלפי אלמנטים של נתונים (Data Elements). אחת הבעיות המרכזיות והקשות היא כיצד לארגן אותם במבנה לוגי אחד. מבנה לוגי זה חייב להיות יציב ככל הניתן ועליו לייצג בצורה הטובה ביותר את המבנה הפנימי של הנתונים. המבנה צריך להיות גמיש מספיק, כדי לאפשר ביצוע שינויים בעת הצורך ללא זעזוע קשה במערכות המידע שכבר פועלות.

נחזור ונעיין בשלבים השונים המתייחסים לתהליך הניתוח, התכנון והעיצוב של בסיס הנתונים:

- **שלב העיצוב התפיסתי (Conceptual Design)** עוסק בעיצוב מבנה המידע "הטהור", המשוחרר מכל האילוצים הנובעים משימוש בחומרה ובתוכנה. הקלט לשלב זה הוא אוסף כל הדרישות, כפי שבאו לידי ביטוי במהלך אפיון הדרישות. הפלט הוא תרשים ישויות קשרים. זהו למעשה שלב אפיון מסד הנתונים.
- **שלב העיצוב הלוגי (Logical Design)** עוסק בתרגום המבנה התפיסתי שהתקבל בשלב הקודם לסכמה של מערכת DBMS מסוימת (ברוב המקרים, לטבלאות). בשלב זה נלקחים בחשבון האילוצים של מערכת זו.
- **שלב העיצוב הפיסי (Physical Design)** עוסק בתרגום הסכמה למבנה פיסי, הלוקח בחשבון אילוצי ביצוע ויעילות, נפחי אחסון, שיטות גישה לנתונים (אינדקסים, מצביעים), הקבצת נתונים על הדיסק (Clusters) ועוד.

עיצוב מודל הנתונים, נושא הפרק הנוכחי, מקביל לשלב העיצוב הלוגי. לאחר שהעלינו על הנייר את תרשימים המידע והקשרים בין חלקיו, אנו מסבים את התרשימים לטבלאות בדרך לשלב העיצוב הפיסי. הטבלאות ישרתו אותנו בהקמת בסיס הנתונים בצורה היעילה והאיכותית ביותר. מערכת ניהול בסיס הנתונים תיבחר על ידנו בדרך שתתאים לדרישות ניהול המידע ותתאים למערכות החומרה והתוכנה שבהן היא תפעל.

המודל הלוגי (Logical Model)

המודל הלוגי נגזר מהמודל התפישתי. מודל זה מותאם למערכת ניהול בסיסי נתונים (DBMS) מסוימת ומכיל אילוצים שונים הנובעים מהצורה שבה מפתחי המערכת בחרו לייצג את המודל. מקובל לכנות מודל זה גם בשם **סכמה** (Schema), על פי ההגדרה של ANSI/SPARC. המודל הלוגי הוא למעשה הסכמה של המציאות הרלוונטית, כפי שהיא מיוצגת במערכת ניהול בסיסי נתונים מסוימת.

במהלך השנים הוגדרו מודלים לוגיים שונים, אולם רק שלושה מהם זכו לתפוצה נרחבת ויושמו במערכות DBMS מסחריות: **המודל ההיררכי**, **המודל הרשתי והמודל הטבלאי**. המודל הטבלאי הפך עם השנים לנפוץ ביותר. חשוב לציין שבמקביל למערכות DBMS שהתבססו על אחד משלושת המודלים הקלאסיים, התפתחו מערכות מסחריות המשתמשות בשילוב כלשהו בין המודלים האלה או רק בחלק ממודל מסוים.

המודל הלוגי עומד בבסיסה של כל תוכנה לניהול בסיסי נתונים. על כן באופן טבעי חלים עליו אילוצים מסוימים ומגבלות, אשר נובעים בעיקר מהצורך לטפל במבני הנתונים בצורה יעילה, נוחה ומובנת למחשב. המעבר מהמודל התפישתי למודל הלוגי דורש ביצוע המרות מסוימות. המעבר ממודל תפישתי למודל טבלאי קל באופן משמעותי לעומת המעבר לכל אחד מהמודלים האחרים.

קיימות שיטות סימון ורישום (Notation methods) שונות בשוק בסיסי הנתונים ולמעשה, כל חברה שמפתחת ומשווקת בסיסי נתונים משתמשת בשיטות סימון ורישום ייחודיות לה. בהמשך תוצג שיטה של חברת Oracle משתי סיבות: האחת, מכיון שבחלק האפיון פעלנו לפיה והשנייה, מכיון שזו שיטת הסימון והרישום השלטת בשוק בעת כתיבת שורות אלו.

מודל הנתונים הטבלאי (Relational Data Model)

המודל הטבלאי מאפשר תיאור הנתונים בצורה טבעית ביותר על ידי אוסף של טבלאות. אין כל צורך להוסיף מבנים מיוחדים שמטרתם העיקרית היא סיוע לייצוג הנתונים במחשב. בכך הוא מאפשר אי-תלות נתונים מרבית. המודל הטבלאי מייצג את כל הנתונים באמצעות טבלאות, ובו כל טבלה מתאימה לקבוצת ישויות, כל שורה לישות וכל תכונה מיוצגת על ידי עמודה. ייצוג הקשרים בין הישויות מתאפשר באמצעות עמודות זהות בטבלאות שונות. הקשרים ב-ERD אינם ניתנים לציור כאשר אנו עוברים לטבלאות, שכן, המעבר לטבלאות מתבצע כדי שניתן יהיה לייצג את המודל "בשפת בסיס הנתונים". לכן, קשר בין טבלה אחת לאחרת אינה ניתנת לייצוג על ידי קשר, אלא יש להמיר את הקשר לעמודה בטבלה. בגדול, התהליך פשוט: תכונת המפתח בטבלה אחת משוכפלת לטבלה אחרת, שם נקראת העמודה "מפתח זר". כך, ניתן לחבר בין נתונים הנמצאים בטבלה אחת, יחד עם נתונים בטבלה שנייה. פירוט לנושא זה תמצא בהמשך הפרק.

יחס (Relation), כלומר קשר בין שורה לעמודה בטבלה, מציין ערך בתכונה עבור ישות נבחרת מתוך קבוצת ישויות:

מספר ת.ז.	שם פרטי	שם משפחה
033663360	כוחי	דל
056782211	יגאל	גלון
056771340	גיל	גול

ערכי התכונות של הישות השנייה בטבלה פרושות על פני שורה שלמה. הקשר בין השורה השנייה לעמודה מסוימת (יחס) הוא ערך התכונה הנבחרת עבור הישות הזו.

המודל הטבלאי הופך כל קבוצת ישויות (Entities) לטבלה נפרדת. המימוש של הקשרים בין קבוצות הישויות במודל הטבלאי נעשה על ידי עמודות זהות המופיעות בטבלאות שונות, ותוך התבססות על העובדה שערכים זהים מופיעים בשתי העמודות. למשל, הקשר החד-רב-ערכי בין טבלת מחלקות לבין טבלת עובדים ממומש על ידי הוספת העמודה מספר מחלקה לטבלת עובדים. את הקשר הרב-רב-ערכי בין עובדים ופרויקטים מממש המודל הטבלאי על ידי הוספת טבלת קשר חדשה, המכילה את העמודות משתי הטבלאות (רק אם טרם נרמלנו את מודל הישויות-קשרים). צורת מימוש זו היא ישירה ופשוטה מאוד להבנה גם על ידי משתמשים שאינם מקצועני מחשב. המודל מבוסס על שפת SQL.

בטרם נראה כיצד מעבירים את מודל הישויות-קשרים לטבלאות, נרענן את זיכרונו בצורות הנרמול השונות. מקובלות 3.5 צורות נרמול:

- 1NF – הורדת תכונות היכולות להכיל קבוצות ערכים והורדת שדות מחושבים.
  - 2NF – יצירת מצב שבו כל תכונה שאינה מפתח תלויה בכל המפתח.
  - 3NF – יצירת מצב שבו כל תכונה שאינה מפתח תלויה אך ורק במפתח, כלומר שתכונה לא תהיה תלויה בתכונות נוספות פרט למפתח.
  - BCNF – מניעת תלות בתוך המפתח (מפתח מורכב). צורת נרמול זאת נחשבת לצורת נרמול 3.5 מכיון שהיא נמצאת בין צורת נרמול שלישית לרביעית.
- בשתי צורות נרמול מקובלות נוספות, 4NF ו-5NF, נעסוק בהמשך הפרק. צורות נרמול אחרות אינן ישימות בדרך כלל בעולם המעשה ועניינן בתחום האקדמי בלבד.

נרמול נתונים בשלב העיצוב

הקדמה

בשלב העיצוב אנו ממשיכים במלאכה שהתחלנו בשלב העיצוב התפישתי – האפיון. שלב העיצוב התפישתי מסתיים בהבאת מודל ישויות-קשרים לרמת נרמול בסיסית ואינטואיטיבית. למעשה, התהליך המסובך יותר מתחיל עכשיו. עתה יש לקבוע את המראה הסופי של בסיס הנתונים המסוים שיש להקים. שיקולי יעילות וביצועים צריכים להילקח בחשבון, כמו גם מצבים פרטניים הקשורים לאופי היישומים, ביצועים ועוד. רמות נרמול 4 ו-5 עוסקות במצבים מיוחדים אלה.

צורת נרמול רביעית – 4NF

רמת נרמול רביעית 4NF	צורת נרמול רביעית קובעת כי אסור שקבוצת ישויות תכיל תלויות רב-ערכיות, כלומר, אסור שתקיים תלות בה תכונה A קובעת קבוצת ערכים B.
-------------------------	--

רמת נרמול רביעית מזכירה את רמת הנרמול הראשונה. ברמה הראשונה קבענו כי אסור לאפשר לתכונה להכיל מספר ערכים בו-זמנית. ברמת נרמול רביעית אנו קובעים שאסור לקיים תלות רב-ערכית. תלות רב-ערכית מוגדרת על ידי תכונה אחת אשר קובעת קבוצות ערכים לתכונה אחרת. נלמד זאת באמצעות **דוגמה**:

בית הספר מחזיק מספר יועצים, שלכל אחד מהם יש כישורים ותחביבים. למשל:

מספר יועץ	כישורים	תחביבים
1000	Design Patterns	מקרמה
1000	Design Patterns	סריגה
1000	Object Oriented	מקרמה
1000	Object Oriented	סריגה
1001	C++	פיסול בקרטון
1001	C++	טחינת תבלינים

לפי ההגדרה:

